

*Ажогіна Н. В.,
асистент кафедри іноземних мов хіміко-фізичних факультетів
Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ЛІНГВІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМЕНТАРЯ ЯК ОБ'ЄКТА НАУКОВИХ МАТЕРІАЛІВ

Анотація. У статті зроблено спробу проаналізувати підходи до визначення коментаря як жанру науково-професійного дискурсу. Особлива увага приділяється його функціонуванню у сфері наукових комунікацій. Для цього пропонується застосувати новітні розробки з точки зору виділення специфіки коментаря до наукового тексту на основі його обговорення для подальших досліджень науковців.

Ключові слова: коментар, комунікація, лінгвістика, науковий текст, дискурс.

Постановка проблеми. Суть даного дослідження полягає у тому, що в умовах глобалізації, часопросторових вимірів розвитку наукового знання, поступу пізнавально-комунікативного процесу, нагальною є потреба в адекватному сприйнятті й розумінні інструментів спілкування на всіх рівнях наукового дискурсу – від наукових спільнот до окремих учених, засобів науково-професійної комунікації, – коментарів до спеціалізованих текстів, розрахованих на їх розповсюдження і багатоаспектне тлумачення у науковій спільноті. Завдяки поширеності і впливу англійської мови, яка затвердилася у ролі своєрідної «лінгва франка» науки, техніки та інтелектуально-академічної сфери, коментар, як жанр мовленнєвої комунікації, відіграє роль індикатора актуальності наукових пошуків.

Мета роботи. Залишається нез'ясованою методика застосування коментаря як мовного коду, його організації у науковому дискурсі. Для нашого дослідження важливим є те, що мовна комунікація у науковому дискурсі відбувається не за допомогою окремих, ізольованих одиниць (семантичних, стилістичних і т.п.), а у формі цілісних висловлювань чи повідомлень. Такими у ракурсі дослідження виступає коментар як вияв мовленнєвих актів, що допомагає розглядати функціональну значущість даного явища при вивченні комунікативно-прагматичних аспектів функціонування дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій У загальному лінгвістичному тлумаченні коментар виступає формою ремарки, переважно пов'язаної з додатковою інформацією, зауваженням або твердженням. Це вписується у загальну систему наукової комунікації на узагальнюючому рівні, де коментар є необхідним елементом дискурсу [33, с. 64]. За визначенням Collins Birmingham University International Language Database, коментар існує у вигляді стислого викладу інформації, що передбачає роз'яснення, дискутування відносно важливих моментів наукового тексту [1, с. 35]. Вимагає подальшого дослідження віднесення коментаря, що необхідно спирається на систему дослідження у цій галузі (М. М. Бахтін, Ф. С. Бацевич, В. І. Карасик, О. В. Яшенкова та інші). З точки зору нашого дослідження, такий процес розташовується у межах генетичних досліджень. Ф. С. Бацевичем здійснено ґрунтовний аналіз елементів мовленнєвих жанрів з точки зору теоретичних аспектів лінгвістичної генетичності, де, на нашу думку, оцінка

коментаря до наукового тексту повинна знайти своє адекватне місце [7, с. 66, с. 102]. Коментар до спеціалізованого наукового тексту відноситься до розробленої цими вченими типології мовленнєвих жанрів, де видом дискурсу є науковий [33, с. 94]. За О. М. Ільченко, такий жанр має на меті оцінку наукового знання [24, с. 147]. На нашу думку, цей жанр не є ретельно дослідженим, особливо це стосується процесу розміщення коментаря у системі елементів наукового дискурсу. Звернення до такої тематики обумовлене сучасним інтересом лінгвістики до вивчення особливостей різних мовленнєвих жанрів у контексті наукового дискурсу. Фактичним є те, що сьогодні у межах класифікації різновидів наукового стилю комунікації: науково-популярний, науково-діловий, науково-технічний, науково-публіцистичний, навчально-науковий, місце коментаря не є визначеним [28, с. 33]. У системі термінологічних тезаурусів коментар до спеціалізованого наукового тексту не зайняв певного місця. Залишається нез'ясованою методика застосування коментаря як мовного коду, його організації у науковому дискурсі. Для нашого дослідження важливим є те, що мовна комунікація у науковому дискурсі відбувається не за допомогою окремих, ізольованих одиниць (семантичних, стилістичних і т.п.), а у формі цілісних висловлювань чи повідомлень. Такими у ракурсі дослідження виступає коментар як вияв мовленнєвих актів, що допомагає розглядати функціональну значущість даного явища при вивченні комунікативно-прагматичних аспектів функціонування дискурсу. Новітність дослідження полягає у розумінні прагмалінгвістичного аспекту мовленнєвих жанрів наукового стилю на англійськомовному матеріалі текстів. Об'єктом даного дослідження виступає система мовленнєвих актів, у межах яких здійснюється наукова комунікація. Предметом його є місце і роль коментаря до наукового тексту у системі наукового дискурсу, а у його межах – виокремлення останнього як жанру мовлення. Мета статті полягає в огляді підходів до вивчення коментаря у системі лінгвістичних досліджень. Стан розробленості наукової проблеми базується на розробках, здійснених вітчизняними і зарубіжними науковцями. Різні аспекти коментування у специфічних видах дискурсу досліджувалися з позицій теорії комунікативного мовлення (М. М. Бахтін, М. Б. Бубер). У ракурсі методології створення і застосування коментаря як мовленнєвого жанру, виступають комунікативно-когнітивні дослідження, лінгвістика тексту, дискурс теорія тощо. У даному випадку для застосування наукової методології щодо визначення коментаря є можливим звернення до методу дискурс-аналізу, у межах якого актуалізується жанрова специфікація останнього [33, с. 33]. Дуже вдалим у цьому напрямі є підхід Ф. С. Бацевича до тлумачення дискурсу як «тексту у тексті», у межах якого коментар (на нашу думку) виступає зконцентрованою формою вираження його змісту й організації [4, с. 26].

Виклад основного матеріалу. У системі елементів процесу комунікації коментар як інструмент науково-професійного дискурсу займає визначене місце як письмова ланка у зворотному зв'язку між адресатом і адресантом [33, с. 47; 21, с. 44]. Дослідження проблем дискурсу є актуальним напрямом у сучасному мовознавстві (Н. Д. Арутюнова, Р. Барт, Ф. С. Бацевич, А. Д. Белова, А. Блас, М. Бунге, Юрген Габермас, Т.А. ван Дейк, В.І. Карасик, Ю.М. Караулов, О. С. Кубрякова, Ю. М. Лотман, М. Л. Макаров, К. Маккьюїн, Г. Г. Почепцов, Ю. Є. Прохоров, І. Райтнер, О. Д. Селіванова, К. С. Серажим та ін.). Залишається актуальною розробка його типології, визначення жанрів, структури тощо. За думкою В. І. Карасика, стратегії наукового дискурсу реалізуються в його жанрах, зокрема у науковій статті (з точки зору видів текстів) тощо. І тут, на нашу думку, коментар займає особливе місце як жанр, що виконує роль здійснення стратегій наукового дискурсу [12, с. 15]. У лінгвістиці розглядалися й аналізувалися лише окремі відгалуження дискурсів, пов'язаних з науковою і професійною діяльністю, зокрема, науковий (Р. Барт, М. С. Глазман, С. А. Жаботинська, О. О. Ільченко, Г. В. Кицак, М. М. Кожина, Дж. Лакофф, Г. В. Чалбишева та інші). З точки зору розвитку підходів до тлумачення особливостей наукового дискурсу велику цінність мають праці Н. Д. Арутюнової, О. М. Гніздечко, Т. ван Дейка, О. Т. Ішмуратової, В. В. Красних, Дж. Кресс, Е. В. Михайлової, О. Д. Олійник, О. В. Попадюк, Г. Г. Почепцова, І. А. Синиці, О. В. Тріщук, Р. А. Ходжа, Г. В. Челбишевої, В. Е. Чернявської, Т. В. Яхонтової, С. М. Ягодзінського та ін. Для нашого дослідження є важливим звернення до процесу комунікативного спілкування, у межах якого стається процес взаємодії думок і висловлювань спеціалістів, фахівців у певній галузі. Коментар як жанр наукового дискурсу об'єднує авторів у певну спільноту професійно параметризованих комунікантів, до якої входить і сам відправник повідомлення [12, с. 15]. Такий жанр комунікативного спілкування спеціалізує авторів на розвиткові елементів науково-професійного дискурсу. Проте коментар до наукового тексту як вияв мовленнєвого жанру, не є досить розробленим. В основному, увага приділялася його місцю у професійному дискурсі, публіцистичному (В. І. Карасик, М. Л. Степко та ін.). Важливими роботами для розуміння особливостей функціонального стилю мови науки та виділення його характеристик, компонентів (жанру коментаря, зокрема), є роботи науковців О. І. Багрій, Е. Г. Різел, М. П. Кульгав, С. Д. Береснева, О. С. Троянської, Н. М. Разінкіної та ін. Подібно функціональному стилю, кожен тип дискурсу володіє своїм, тільки йому притаманним набором жанрів. У вивченні стилю наукової літератури також досягнуті значні успіхи, цій проблемі присвячені численні роботи відомих лінгвістів (Н. М. Разінкіна, Є. С. Троянська та ін.). Однак, на нашу думку, жанровій своєрідності наукових текстів приділялося надзвичайно мало уваги. Проблема специфічної організації жанрів наукової літератури заслуговує найпильнішої уваги дослідників лінгвістів [18, с. 7]. У такому ракурсі коментар до наукового тексту виступає важливим складовим чинником розвитку жанрової лінгвістичної стилістики. У системі досліджень особливостей англійських наукових текстів і розвитку поля їх тлумачення, розуміння, інтерпретування велике значення мають роботи вітчизняних і зарубіжних дослідників (О. І. Багрій, О. М. Ільченко, Л. М. Кім, В. І. Клинг, І. М. Колегаєвої, О. В. Тріщук, Т. В. Радзівської, Н. М. Разінкіної, О. С. Троянської, Т. В. Яхонтової та ін.). На нашу думку, є доречним

розмістити коментар до таких текстів у межах композиційної схеми у розділі «Обговорення» (Discussion) [30, с. 55; 24, 208-209, 319]. Сьогодні коментар може стати основним елементом електронної дискусії з приводу обговорення наукової інформації. Функціонування коментаря як жанру в англійському науково-професійному дискурсі має, на нашу думку, бути здійсненим у процесах когнітивно-прикладного характеру. При цьому контури таких підходів не є завершеними, і це дає змогу розширити напрями пошуків шляхів адекватного сприйняття, розуміння і формування мовленнєвого середовища. Саме у такому ракурсі коментар набуває форму дискурсу як типу комунікативної діяльності; розвитку мовленнєвих жанрів [4, с. 26]. Коментар як жанр мовленнєвої комунікації відіграє роль референційного аспекту повідомлення – перформативного дискурсу, коли внаслідок доповнення змінюються усталені елементи організації наукового тексту (у вигляді, зокрема, наукових статей). При цьому коментар набуває характеру мовного коду, що фіксує, зокрема, ступінь алгоритмізованості вживання мовних засобів: стаття-коментар-стаття (науковий текст). Слідуючи дослідженням Дж. Остіна стосовно типів комунікативних мовленнєвих актів, коментар можливо віднести до групи репрезентативів, коли функціонують певні повідомлення – судження, що входять в інтерактивну систему. І. А. Синиця розвиває систему підходів з приводу діалогічної природи наукового тексту, де саме коментар, на нашу думку, має фіксоване місце у системі мовленнєвих контактів «адресат-адресант» [Синиця 2004, 56]. На необхідності систематизації постійних взаємопереходів-модифікацій мовленнєвих актів у наукових жанрах, коли опублікований текст породжує відповіді у вигляді коментарів, у тому числі, наголошує Т. В. Яхонтова [Яхонтова 2009, 51].

Висновки. Вимагає подальшого дослідження процес створення і розповсюдження коментаря до наукового тексту як жанру науково-професійного дискурсу; в його межах багатоаспектно інтерпретується авторський матеріал; досліджуються особливості застосування коментаря як жанру мовленнєвої діяльності; є необхідними подальші пошуки шляхів розвитку коментаря до наукового тексту з точки зору його лінгвістичних особливостей. Перспективним уявляється процес подальшого розвитку структурованих оцінок цього жанру, оскільки підвищується вплив розповсюдження наукових статей на спрямованість пошуків наукових спільнот, у колі спілкування яких коментар набуває важливого значення; є необхідними дослідження у середовищі мовленнєвої триади: науковий текст (стаття) – коментар – науковий текст (стаття), де повинні бути достеменно виявлені параметри, що стосуються змін у змісті й організації писемного матеріалу. Це дає змогу спроектувати наукові пошуки на їхній інтенсивний розвиток; стимулювати творчість вчених-авторів таких текстів; розширити межі мовленнєвої комунікації.

Література:

1. Collins COBUILD English language dictionary [developed and comp. in the Engl. Dep. At the Birmingham University]. Ed. In chief John Sinclair. London; Glasgow: Collins; Stuttgart: Klett, 1987. 1703 p.
2. Багрій О.І. Наукова дискусія: дискурсивні та прагматичні характеристики (на матеріалі англійських статей середини ХХ-початку ХХІ сторіч.: дис. ... кандидата філологічних наук: 10.02.04 – германські мови. Київ, 2009, 354 с.
3. Бацевич Ф.С. Категорії комунікативної лінгвістики: спроба визначення. Мовознавство. 2003. № 6. С. 26–34.
4. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. К.: Академія, 2004. 344 с.

5. Бацевич Ф.С. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи. Львів: ПАІС, 2005. 264 с.
6. Бацевич Ф.С. Лінгвістична прагматика: Спроба обґрунтування проблемного поля і дослідницької одиниці. Мовознавство. 2009. № 1. С. 29-37.
7. Беньямина В.Н. Жанры англоязычной научной коммуникации (композиционно-речевые формы. К.: Наукова думка, 1988. 124 с.
8. Галицька О.Б. Сучасний німецькомовний науковий дискурс з лінгвістичних проблем: основні характеристики та фреймова організація: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спеціалізація 10.02.09. «германські мови». К., 2008. 20 с.
9. Гніздечко О.М. Авторизація наукового дискурсу: комунікативно-прагматичний аспект (на матеріалі англійських статей). Сучасне європейське та американське лінгвістичне мовознавство: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. К., 2005. 203 с.
10. Дейк Т.А. ван. Язык, познание, коммуникация: сб. работ / Сост. В.В. Петрова; пер. с англ. языка под ред. В.И. Герасимова. М.: Прогресс. 1989. 310 с.
11. Англійська мова для науковців. К.: Наукова думка, 1996. 345 с.
12. Карасик В.И. О типах дискурса. Языковая личность: институциональный и персональный дискурс: Сб. науч. трудов. Волгоград: Перемена, 2000. С. 5–20.
13. О диалогичности письменной научной речи: учебное пособие / М. Н. Кожина, О.М. Лыченко. Пермь: Из-во Пермского университета, 1986. 92 с.
14. Колегаева И.М. Текст как единица научной и художественной коммуникации. Одесса: Редакционно-издательский отдел обл. управления по печати, 2001. 124 с.
15. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. М.: Сов. Энциклопедия, 1999. 682 с.
16. Лук'янець В.С. Сучасний дискурс: оновлення методологічної культури: монографія. НАН України, Інститут філософії ім. Г. Сковороди. К., 2000. 303 с.
17. Олійник А.Д. Прагмалінгвістичні аспекти сприйняття й переладу науково-технічних текстів. Аграрна освіта і наука. Том. 8. № 5-6. 2007 р. С. 133-137.
18. Павлюк Л.С. Текст і комунікація: Основи дискурс аналізу: посібник. Львів: ПАІС, 2009. 76 с.
19. Попадюк О.В. Особливості критичного дискурс-аналізу наукового тексту. Збірник наукових праць НАУ «Острозька академія», № 12. 2009. С. 56-59.
20. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. М.: Рефл-бук.; К.: Вакпер, 2006. 656 с.
21. Разинкина Н.М. Функциональная стилистика английского языка: учебник. М.: Высшая школа, 1989. 182 с.
22. Радзієвська Т.В. Текст як засіб комунікації. К.: Наукова думка, 1993. 192 с.
23. Разинкина Н.М. Развитие языка англоязычной научной культуры. М.: Наука, 1978. 257 с.
24. Серажим К.С. Дискурс як соціолінгвістичне явище: методологія, архітектоніка, варіативність: монографія / За ред. В. Різуна. К., 2002. 392 с.
25. Синиця І.А. Діалогічність у науковому тексті. Мовознавство. 2004. № 2, 3. С. 56–64.
26. Степко М.Л. Лексические приемы манипулирования в жанре комментария публицистического дискурса. Проблемы прикладной лингвистики: Сб. статей Международной научно-методической конференции. Пенза, 2007. С. 56-59.
27. Тришук О.В. Науково-інформаційний дискурс як соціокомунікативне явище: монографія. К.: НТТУ «КПІ», 2009. 392 с.
28. Троянская Е.С. Полевая структура научного стиля и его жанровых разновидностей. Общие и частные проблемы функциональной стилистики. М., 1986. 345 с.
29. Челбышева А.В. Прагмалінгвістичний аспект речевих жанрів наукового стилю (на матеріалі німецьких і російських текстів подільського стилю): автореф. дис. ... кандидата філологічних наук 10.02.19 – теорія мови. Ростов на Дону, 2006. 24 с.
30. Чернявская В.Е. Интерпретация научного текста: учебное пособие для студентов старших курсов, магистрантов и аспирантов вузов. СПб.: Из-во СПбГУЭФ, 2005. 127 с.
31. Чернявская В.Е. Интертекстуальность как текстообразующая категория вторичного текста в научных коммуникациях (на материале немецких научно-критических текстов рецензий). Ульяновск: Из-во СВНУ, 1996. 107 с.
32. Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики: Сб. научных трудов. ВГПУ. Волгоград: Перемена, 1999. 272 с.
33. Яхонтова Т.В. Структурно-композиційні особливості сучасної англійської наукової статті. Мовознавство. 2009. С. 51–57. С. 123.
34. Яхонтова Т.В. Лінгвістична генологія наукових комунікацій: монографія. Львів: Вид-во ЛНУ імені І. Франка, 2009. 420 с.
35. Яхонтова Т.В. Структурно-композиційні особливості сучасної англійської наукової статті. Мовознавство. 2009. № 6. С. 51–57. С. 234.
36. Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації: навчальний посібник. К.: Академія, 2010. С. 210. 231 с.

Ажогина Н. В. Лингвистические исследования комментария как объекта научных материалов

Аннотация. В статье сделана попытка проанализировать подходы к определению комментария как жанра научно-профессионального дискурса. Особое внимание уделяется его функционированию в сфере научных коммуникаций. Для этого предлагается применить новейшие разработки с точки зрения выделения специфики комментария к научному тексту на основе его обсуждения для дальнейших исследований ученых.

Ключевые слова: комментарий, коммуникация, лингвистика, научный текст, дискурс.

Azhogina N. Commentary linguistic researches as an object of scientific materials

Summary. The attempt to analyze approaches of commentary's study is realized in this article. Special attention is devoted to its function in the sphere of scientific communication. The novelty of this field is suggested for indication the specific role of commentary on the basis of scientific text's discussion.

Key words: commentary, communication, linguistics, scientific text, discourse.